

Paweł Czaplński

Instytut Geografii

Pomorska Akademia Pedagogiczna w Słupsku

Postawy uczniów ponadpodstawowych szkół ogólnokształcących dla dorosłych wobec rynku pracy

Do niedawna ukończenie szkoły zawodowej zapewniało pracę i życie na zadowalającym poziomie. Obecnie młody człowiek ze średnim wykształceniem ma niewielkie szanse na znalezienie jakiegokolwiek płatnego zajęcia. Zmiany na rynku pracy nastąpiły tak szybko, że wiele osób (w tym wielu uczniów) nie zdołało się do nowej sytuacji przystosować.

Słuszne wydaje się więc często zadawane pytanie: czy współczesna szkoła nadąża za procesami społeczno-gospodarczymi? Trzeba jasno powiedzieć, że szkoła nigdy w pełni nie była w stanie sprostać wymaganiom rzeczywistości. Może jednak i powinna wychodzić naprzeciw tym procesom, a czasem je wyprzedzać (Szymczak 2001). Współczesny absolwent szkoły musi być przygotowany do podejmowania decyzji i dokonywania wyborów. O jego przydatności na rynku pracy zadecydują nie tylko wiedza i umiejętności, ale także kwestie związane z motywacją (Snowdon, Vane 1999), przyjętą i ugruntowaną hierarchią wartości czy też normami etycznymi (encyklika *Laborem exercens* Jana Pawła II). Absolwent szkoły (a także jego otoczenie) powinien być także psychicznie przygotowany na to, że w przyszłości będzie kilkakrotnie zmieniał pracę, a często także zawód i specjalność.

Powyższe rozważania sugerują więc, że postawa absolwentów wobec rynku pracy musi być świadoma zarówno emocjonalnie, jak i merytorycznie. Szanse na sukces w poszukiwaniu pracy mogą się jednak zwiększyć, jeśli szkoła przygotowuje uczniów do wejścia w mechanizmy rynkowe determinujące także zasoby siły roboczej. W tym przygotowaniu może pomóc m.in. przedmiot podstawy przedsiębiorczości, który niesie w sobie ogromny ładunek wiedzy o charakterze zarówno teoretycznym, jak i aplikacyjnym.

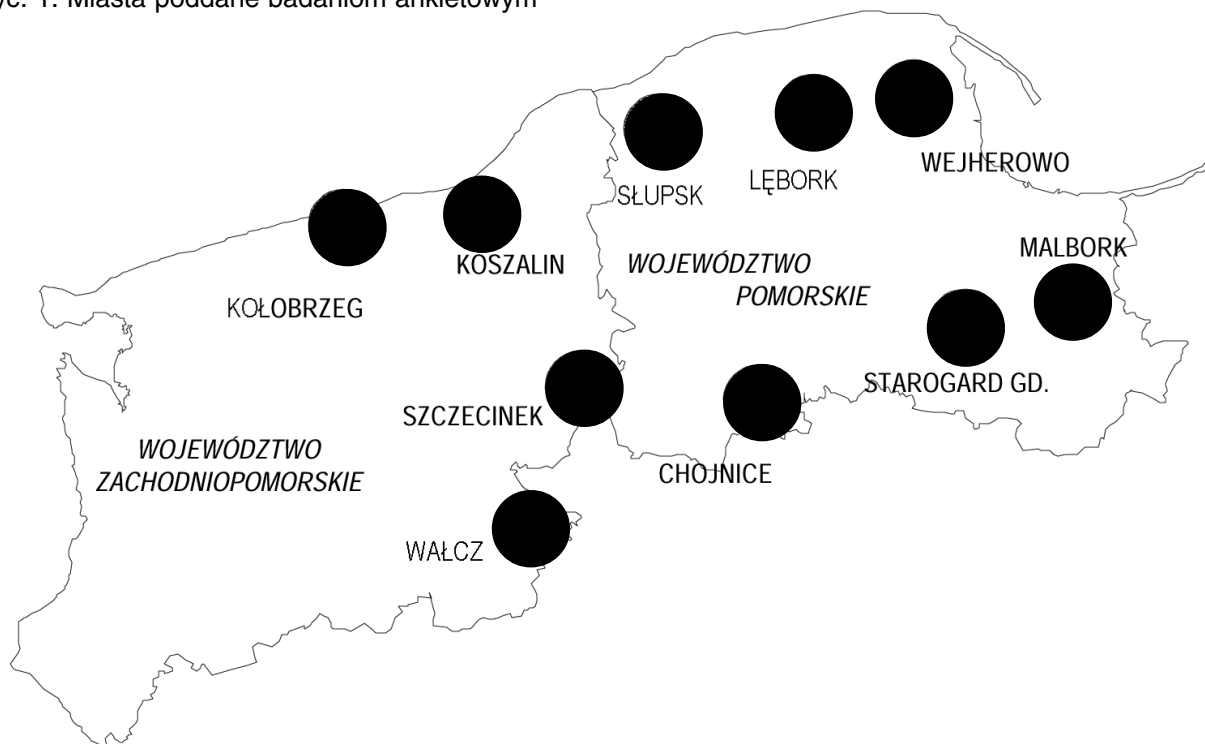
W okresie przejściowym reformy szkolnictwa nie we wszystkich typach szkół przedmiot ten jest realizowany. Dotyczy to przede wszystkim liceów ogólnokształcących dla dorosłych na podbudowie szkoły zasadniczej¹.

Za zasadne uznano zatem przeprowadzenie pomiaru ankietowego, który miał dać odpowiedź na pytanie: Kim są uczniowie liceów ogólnokształcących dla dorosłych? Dlaczego podjęli naukę w tego typu szkole? Jakie są ich aktywność i postawy wobec rynku pracy, zważywszy na fakt, że teoretycznie mogą już na nim funkcjonować od kilku, a czasem od kilkunastu lat? Czy istnieją przestrzenne różnice w postawach i czym są one wywołane?

¹ Rozporządzenie MENiS w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych z 12.02.2002 r. Zał. 18 – Ramowy plan nauczania dla liceum ogólnokształcącego dla dorosłych na podbudowie programowej szkoły zasadniczej

Głównym narzędziem pomiarowym był kwestionariusz ankietowy, którego użyto w przekrojowym badaniu bezpośrednim, w okresie od kwietnia do maja 2005 r.² w 10 miastach województwa pomorskiego i zachodniopomorskiego³ (ryc. 1). Przyjęto założenie, ażeby oprócz możliwie jednakowej liczby ludności (poza Koszalinem i Słupskiem wytypowane miasta mieszczą się w przedziale 20–50 tys. mieszkańców) oraz dysponowania rozbudowanym systemem szkolnictwa ponadgimnazjalnego, były to miasta leżące w różnych kulturowo i geograficznie obszarach obu województw, co może (ale nie musi) mieć wpływ na postawy społeczne, a tym samym na odpowiedzi.

Ryc. 1. Miasta poddane badaniom ankietowym

Próbę minimalną określono na 589 respondentów⁴, jednak w toku badań, dzięki m.in. stosunkowo dużej frekwencji, pozyskano znacznie większą liczbę ankiet – 1078. Po ocenie uzyskanych kwestionariuszy (według miast), do dalszych badań zakwalifikowano dość zróżnicowaną

² W badaniach uczestniczyli studenci geografii Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku pod kier. P. Czaplíńskiego

³ Do badań zakwalifikowano dwa miasta z województwa zachodniopomorskiego (Gryfice i Choszczno), ale ze względu na wymogi formalne nie uwzględniono ich w badaniach.

⁴ Uzasadnienie wielkości próby zostało oparte na wzorze (Kaczmarczyk 2003):

$$n = \frac{N}{1 + \frac{e^2(N-1)}{Z\alpha^2 pq}}$$

przy:

wielkość populacji (N) 4479

dokładność estymacji (e) 3%

poziom ufności 95% dla którego $Z\alpha = 1,96$

wskaźnik proporcji (p) 0,2

$q = 1 - p$

liczbę jednostek, ale w żadnym przypadku nie była ona niższa od 20% ogółu uczniów reprezentujących poddany analizie typ szkoły. A zatem pobrane próby uznano arbitralnie za wystarczającą poziom reprezentatywności. Doboru próby dokonano losowo, stosując metodę doboru interwałowego, do którego posłużyły dzienniki lekcyjne.

Po zrealizowaniu badań terenowych opracowano uzyskany materiał. W tym celu stworzono macierz danych wejściowych, które poddano kodowaniu, a następnie przetwarzaniu za pomocą arkusza kalkulacyjnego Microsoft Excel. Na podstawie uzyskanych wyników sformułowano wnioski, które posłużyły za podstawę poniższej analizy.

W postępowaniu badawczym ustalono, że do liceów dla dorosłych⁵ w zdecydowanej większości uczęszczają osoby zamieszkujące obszary zurbanizowane (62,4%), a zwłaszcza miasta, w których znajdują się tego typu szkoły. Znacząco mniejszy udział osób wywodzących się z obszarów wiejskich należy tłumaczyć przede wszystkim trudnościami z finansowaniem dalszej nauki. Na skutek braku środków 51,9% ogółu uczniów mimo nieosiągnięcia 25 roku życia pozostaje bez pracy. Konsekwencjami takiej sytuacji są trudności w dostępności szkół (fizycznej, czasowej, ekonomicznej). Wyraźnie przeważa w nich młodzież miejska. Warto także dodać, że do poddanego analizie rodzaju szkół uczęszcza szerokie spektrum uczniów miejskich, często o niższym poziomie wiedzy ogólnej i słabej motywacji, co przekłada się np. na frekwencję, oraz młodzież wiejska, wśród której daje się zauważyć grupę silnie zdeterminowaną i aktywną na lekcjach.

Głównym motywem podjęcia nauki w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych jest świadomość, że oprócz znajomości (nauki) języków obcych (46,6% wskazań) oraz umiejętności obsługi komputera (44,8 % wskazań), to właśnie średnie wykształcenie ma wpływ na sukces na rynku pracy (46,0% wskazań). Często jednak utożsamia się je ze świadectwem ukończenia szkoły. Nieistotna jest przy tym możliwość nabycia wiedzy, lecz tylko zaliczenie kolejnego semestru dowolnym dostępnym sposobem. Wśród młodzieży daje się zauważyć niepokojąca skłonność do przekonania, że świadectwo ukończenia szkoły (samo w sobie) podniesie ich atrakcyjność na rynku pracy (łącznie 80,7%). Ponadto większość młodzieży, chcąc uniknąć stresu czy rzetelnej pracy, deklaruje niechęć do egzaminu maturalnego. W rzeczywistości więcej niż połowa decyduje się jednak na ten egzamin. Znaczne zaległości, wynikające ze słabej frekwencji, niskiego zaangażowania czy też po prostu niskich możliwości intelektualnych, powodują jednak szybką dyskwalifikację sporej części abiturientów. To utwierdza ich w myśleniu, że matura jest czymś niepotrzebnym. Takie myślenie i – niestety – postępowanie zamyka im drogę do dalszej edukacji na poziomie wyższym.

Na tym etapie rozważań ważne wydaje się określenie aktywności uczniów na rynku pracy. Jej obrazem może być wspomniany znaczący odsetek osób pozostających bez pracy, ale również struktura odpowiedzi na pytanie, kto pomógł danej osobie znaleźć pracę. W toku analizy ustalono, że zaledwie 15,7% badanych uważa, że to oni sami są autorami sukcesu. Podana wartość wymaga jednak korekty, ponieważ dużą część młodych ludzi cechuje obecnie filozofia sukcesu, skutkująca niechęcią do mówienia o swoich porażkach oraz przypisywaniem sobie sukcesów innych. Jest także pewien odsetek osób, które nie są świadome tego, że udział w znalezieniu zatrudnienia miały inne osoby (np. rodzina, znajomi). Znaczna część uczniów (39,2%) deklaruje wprost, że otrzymała pracę dzięki zabiegom osób trzecich. Zatem łączna liczba osób, którym znaleziono pracę, oceniana jest nawet na 50%.

⁵ W toku opracowania autor posługuje się określeniem „liceum dla dorosłych”, mając na uwadze ponadpodstawowe liceum ogólnokształcące dla dorosłych na podbudowie programowej szkoły zasadniczej. W analizie nie uwzględniono ponadgimnazjalnych liceów ogólnokształcących dla dorosłych.

Osobną kwestią jest świadomość pozycji na rynku pracy, co przekłada się na ocenę mocnych i słabych stron, w tym m.in. znajomości języków obcych, kursów komputerowych czy innych specjalistycznych kursów kwalifikacyjnych. Niestety, ta świadomość jest dość słaba; mała grupa uczniów dostrzega potrzebę dodatkowej edukacji (18,9%). Wśród przyczyn tego stanu rzeczy należy wymienić przede wszystkim barierę finansową, lecz problem jest złożony i sięga sfery mentalno-kulturowej. Tymczasem badanych uczniów charakteryzuje skrótość, doraźność, tymczasowość. Być może dlatego większość spośród nich deklaruje chęć wyjazdu do pracy za granicę (69,7 %), gdzie spodziewają się szybkiego sukcesu finansowego. Nie zawsze utożsamianego z sukcesem zawodowym.

Nie bez znaczenia jest wreszcie przedsiębiorczość uczniów, kojarzona w badaniach z pewnym rodzajem odwagi gospodarczej, która może odnosić się m.in. do podjęcia własnej działalności gospodarczej. Warto jednak pamiętać, że odpowiedź w kwestionariuszu ankietowym jest zaledwie deklaracją, a zatem rozważaniem teoretycznym. Niemniej taką chęć deklaruje stosunkowo duży odsetek uczniów (45,1%), wskazując jednocześnie na barierę finansową jako najważniejszą przeszkodę w zakładaniu własnej firmy. Co ciekawe, większość spośród osób, które chcą się podjąć prowadzenia własnej firmy niezależnie od miejsca (w kraju czy za granicą), to kobiety. To one, jak się wydaje, są nie tylko odważniejsze (co wiąże się z silną motywacją, podkreślaną dużą presją środowiska), ale również szybciej adaptują się do nowych warunków rynkowych.

Poddając analizie zróżnicowanie przestrzenne podgrup według dziesięciu badanych miast, należy jednoznacznie stwierdzić, że istnieją przestrzenne różnice w postawach uczniów (tab.1). Wyrażają się one m.in.:

- samodzielnością w poszukiwaniu pracy w kraju i za granicą;
- świadomością, że samo ukończenie szkoły może nie wystarczyć, aby znaleźć pracę;
- odwagą gospodarczą rozumianą jako deklarowana chęć podjęcia własnej działalności gospodarczej.

Tab. 1. Typy zachowań społeczności uczniowskich badanych miast

Wyszczególnienie	Typy zachowań	
	pasywny	aktywny, przedsiębiorczy
	Słupsk, Lębork, Wałcz, Wejherowo, Malbork, Szczecinek	Kołobrzeg, Koszalin, Starogard Gdański, Chojnice
	średnia geometryczna (w %)	
Uczniowie pozostający bez pracy	58,7	38,6
Uczniowie uczestniczący w zajęciach, które podnoszą umiejętności, kwalifikacje itp.	16,3	20,9
Uczniowie deklarujący chęć podjęcia własnej działalności gospodarczej	44,5	54,2
Uczniowie deklarujący chęć wyjazdu zagranicznego w celu poszukiwania pracy	69,1	67,5

Poddając szczegółowej analizie powyższe typy zachowań, należy stwierdzić, że uczniowie z Kołobrzegu, Koszalina, Stargardu Gdańskiego oraz Chojnic wykazują wyraźne podobieństwa, a jednocześnie różnią się od pozostałych. Potwierdza to nie tylko znacząco mniejsza liczba uczniów pozostających bez pracy⁶, ale także częstsze uczestnictwo w zajęciach dodatkowych: kursach językowych, kwalifikacyjnych itd. Nie bez znaczenia jest także wyraźnie wyższa deklarowana chęć podjęcia własnej działalności gospodarczej. Natomiast różnic nie ma jedynie w postrzeganiu bariery finansowej jako podstawowej trudności uniemożliwiającej inicjację działalności.

Na podstawie badań uczniów szkół ogólnokształcących dla dorosłych dokonano podziału miast ze względu na postawy i aktywność uczniów na rynku pracy. Wydzielono dwa następujące typy:

- typ I (aktywny, przedsiębiorczy) – związany z dużą aktywnością i świadomością uczniów wobec rynku pracy, który można przypisać następującym miastom: Starogardowi Gdańskiemu, Chojnicom, Koszalinowi, Kołobrzegowi;
- typ II (pasywny) – związany ze znacznie mniejszą samodzielnością uczniów oraz często roszczeniowym podejściem do rynku pracy, charakteryzujący uczniów z Wejherowa, Malborka, Lęborka, Słupska, Szczecinka i Wałcza.

Reasumując, należy podkreślić, że sukces na rynku pracy jest składową wielu czynników. Zapewne należy do nich zaliczyć wrodzony potencjał intelektualny, który staje się czasem nie tylko bazą, ale i granicą możliwości rozwoju. Nie bez znaczenia jest także oddziaływanie otoczenia (bliższego i dalszego). Oczywiście – także szkoły. To ona powinna pomagać w kształtowaniu postaw przedsiębiorczych poprzez chociażby zajęcia z podstaw przedsiębiorczości. Niestety, uczniowie omawianego typu szkoły, który ciągle funkcjonuje na rynku edukacyjnym, są pozbawieni takiej szansy⁷.

Nie znaczy to jednak, że niepowodzenia w życiu zawodowym uczniów należy tłumaczyć wyłącznie brakiem w programie nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Może on mieć pewne znaczenie, ale nie należy go przeceniać.

Jak wynika z analizy poglądów społeczności uczniowskich, to mentalność i nastroje społeczne, a także pozytywne relacje władza samorządowa – przedsiębiorca/inwestor są czynnikami znacząco wiążącymi się z aktywnością na rynku pracy. Dotyczy to zwłaszcza uczniów z miast uznanych za przedsiębiorcze. Wydaje się, że widoczne dobre wzorce – zarówno personalne, jak i instytucjonalne – bardziej sugestynnie i raczej pozytywnie oddziałują na społeczność lokalną (Czapliński 2003, 2005). Stąd pewna prawidłowość potwierdzana w przeprowadzonych badaniach, że postawy przedsiębiorcze zależą nie tylko od twardych czynników ekonomicznych, ale również, a może przede wszystkim, od czynników natury psychologicznej i socjologicznej. Te zaś na badanym obszarze są dość zróżnicowane.

Literatura

1. Czapliński P., *Postawy społeczności lokalnych wobec działalności przemysłowej na przykładzie wybranych małych miast subregionu słupskiego* [w:] *Problemy rozwoju małych miast w wymiarze lokalnym i regionalnym*, K. Heffner, T. Marszał (red.), „Biuletyn KPZK PAN”, Warszawa 2005.

⁶ Średnia dla tej grupy miast wynosi 38,8%, wobec średniej dla całej badanej zbiorowości wynoszącej 50,3%

⁷ Zakłada się, że całkowita likwidacja tego typu szkół nastąpi w 2007 r.

2. Czapliński P., *Postrzeganie kapitału zagranicznego przez społeczności lokalne na przykładzie wybranych miast regionu śląskiego* [w:] *Wymiar i współczesne interpretacje regionu*, I. Sagan, M. Czepczyński (red.), Gdańsk-Poznań 2003.
3. Encyklika *Laborem exercens* [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2000.
4. Kaczmarczyk S., *Badania marketingowe*, Warszawa 2003.
5. Snowdon B., Vane H.R., *Conversations with Leading Economists, Interpreting Modern Macroeconomics*, Edward Elgar, Cheltenham, UK–Northampton, MA, USA 1999.
6. Szymczak M., *Szkoła wobec zmian na rynku pracy*, „Edukacja i Dialog”, 9–10/2001.

Attitudes toward Job Market among Students of Upper Secondary Schools for Adults

This article tries to give the answers to the questions: Who are the students of upper secondary schools for adults? Why they receive education in this type of schools? What is their level of activity in the job market? What are their attitudes toward the job market?

Is there any territorial diversification in the attitudes toward job market? What influence it?

The success in the job market depends on a lot of factors. The most important factor is intellectual inborn potential and influence of environment especially schools on individual person. Schools should form the enterprise attitudes by the lessons on entrepreneurship. This type of education unfortunately doesn't function in the job market and hasn't got such a chance.

The public feelings, mentality and positive relations between government and businessmen are the most important factors which influence activity in the job market, as research on students of upper secondary schools for adults shows. It was conducted in cities known of their entrepreneurship – Kołobrzeg, Chojnice, Starogard Gdański and Koszalin. It seems the institutional and personal models influence students and local communities.

The results of research show certain regularity. The enterprised attitudes depend not only on hard economical factors but also and maybe mostly on social and psychological factors.